

Manuela ZĂNESCU
(Biblioteca Centrală Universitară
„Eugen Todoran”, Timișoara)

**Metamorfozele memoriei.
Biblioteca Centrală Universitară
din Timișoara în memoria arhivei și
în memoria cititorilor**

Abstract: (Metamorphosis of memory. The Central University Library of Timișoara in the memory of the archive and in the memory of the readers) The Central University Library of Timișoara served the public with the necessary information and was not totally politically enthralled between 1948 and 1990. From the archives and testimonies of the interviewees, it appears that the University of Timișoara Library was also a source of intellectual pleasure, happiness. What I aimed to explore in the interviews and in the documents in the archives, is the information about the reading habits, about the university library collections during the totalitarian regime. In the present case study we aimed to identify the analogies contained in the written memory and the oral memory regarding the history of the library of the University of Timișoara. Starting from the documents in the files of the West University of Timișoara Archive and from the testimonies resulting from the interviews, we aim to answer questions related to reading in the library, the collections held by the library, the significance of the library during the communist regime. The validity of the information is highlighted by the certification of the statements obtained from the interviewed subjects by their overlap with the data held from other primary sources. Examining the oral texts reveals common themes and recurrent words in several of the respondents, which leads to the conclusion that individual memory outlines an image of the library.

Keywords: *Central University Library Timișoara, communist regime, library collections, oral history, reading.*

Rezumat: Biblioteca Centrală Universitară din Timișoara a furnizat publicului cititor informațiile necesare și nu a fost total subjugată politic în perioada cuprinsă între 1948 și 1990. Din arhive și din mărturiile persoanelor intervievate, reiese că biblioteca Universității din Timișoara a deținut în colecții bibliografiile indicate studiului și că lectura era și o sursă a plăcerii intelectuale, o fericire. Ceea ce am urmărit să explorez în interviurile realizate și în documentele din arhive sunt informațiile despre ce oferea biblioteca pentru lectură, modul în care se citea în biblioteca universitară, cum era lectura în timpul regimului totalitar. În prezentul studiu de caz am urmărit să identific analogiile conținute de memoria scrisă și memoria orală referitoare la istoria bibliotecii Universității din Timișoara. Pornind de la documentele aflate în dosarele din Arhiva Universității de Vest din Timișoara și de la mărturiile rezultate în urma interviurilor, ne propunem să răspundem la întrebări legate de lectura în bibliotecă, de semnificația bibliotecii în perioada regimului comunist. Validitatea informațiilor este evidențiată de certificarea declarațiilor obținute de la subiecții intervievați prin suprapunerea lor cu datele deținute din alte surse primare. În urma analizării celor spuse de către respondenți, se desprind mai multe direcții de cercetare care conduc la concluzia că memoria individuală furnizează o imagine nuanțată a bibliotecii, completează istoria îndosariată cu noi aspecte.

Cuvinte-cheie: *Biblioteca Centrală Universitară din Timișoara, colecții, istorie orală, lectură, regimul comunist.*

Biblioteca memoriei

Ceea ce urmărim în demersul nostru este descoperirea bibliotecii din memoria arhivelor și a celei din memoria cititorilor pentru că „Toate bibliotecile sunt biblioteci ale memoriei: mai întâi, pentru că dețin experiența trecutului și apoi pentru că trăiesc în mințile cititorilor lor.” (Manguel 2016, 325).

Institutul Pedagogic din Timișoara funcționa încă din anul 1948, doar cu Facultatea de Matematică-Fizică. Tot atunci s-au pus bazele bibliotecii, constituită din donații, cu materiale necesare studenților – cărți și reviste de matematică și, așa cum impuneau normele, o serie de broșuri și cărți de ideologie marxistă. Parcursul bibliotecii a fost mereu în strânsă conexiune cu cel al instituției de învățământ superior pe care o deservea. Dezvoltarea colecțiilor s-a produs odată cu înființarea Facultății de Filologie, în anul 1956. La scurtă vreme, în anul 1962, Institutul Pedagogic a primit titlatura de *Universitatea din Timișoara*, iar biblioteca acesteia a devenit – Biblioteca Centrală Universitară.

În explorarea trecutului bibliotecii vom utiliza, pe lângă sursele existente în arhive și izvoarele secundare și mărturiile personale ale subiecților selectați pentru a releva zonele necunoscute, cele care nu sunt dezvăluite de documentele oficiale păstrate. Vom încerca și să identificăm elemente din experiențele narate de către cei intervievați, comparându-le cu datele existente în dosare. Asupra actelor îndosariate planează suspiciunea alterării realității, deoarece toate înscrisurile instituțiilor se realizau după cutumele timpului. Orice document era elaborat în conformitate cu normele, cu cerințele instituționale și legislative ale momentului și, din acest motiv, informațiile găsite trebuie privite și cercetate cu prudență și puse în relație cu alte surse, pentru că mistificarea și falsificarea realității era o practică la care comuniștii apelau deseori. Cu aceeași încredere sunt privite însă și rezultatele memoriei, fiind considerate subiective și vulnerabile pentru că pot distorsiona realitatea, deoarece „memoria lucrurilor coincide cu memoria propriului eu” (Todorov 1999, 123). Metoda de punere în relație a textelor găsite în actele păstrate de instituțiile statului cu afirmațiile celor intervievați validează mărturiile. Vom încerca să minimizăm neajunsurile surselor inedite și lipsa lor de obiectivitate (arhive și interviuri) tocmai prin analizarea lor comparativă.

Despre istoria orală, istoricul Doru Radosav afirmă că este „cea mai veche și cea mai nouă formă a istoriei” și, în același timp, un „gen inovativ al discursului istoriografic” (Radosav 2016, 7) care aduce în cercetarea istorică o metodologie proprie. Ca o componentă a istoriei sociale, istoria orală folosește metode și tehnici de cercetare specifice sociologiei – interviul, ancheta, chestionarul. Dintre acestea am ales interviul semistrukturat ca metodă de lucru. Temele desprinse din dialogul cu subiecții selectați deschid căi de explorare prin referirile frecvente la sistemul represiv introdus de regimul comunist, dar și de antidotul oferit de bibliotecă – plăcerea lecturii. Tocmai această subiectivitate este considerată de istoricul italian A. Portelli ca fiind noutatea și elementul important pe care îl aduce discuția cu informatorul, mărturie care se constituie în fapt istoric (Portelli 1998, 23).

Perioada în care au fost colectate interviurile este cuprinsă între luna mai 2018 și luna octombrie 2019. Cele 18 interviuri semistructurate au avut ca punct de pornire un set de întrebări prestabilite, care s-au dorit a fi mai curând un ghid, un fir roșu pentru parcursul interviului. S-a urmărit o rememorare a relației cititor-bibliotecă și cititor-bibliotecar, evidențierea relațiilor cu bibliotecarii, dar și amintiri despre modul în care era organizată biblioteca și despre funcționarea acesteia până în 1989.

O altă sursă de informare o constituie dosarele cu documentele oficiale păstrate în Arhiva Universității de Vest, grupate pe secțiuni: Rectorat, Tehnico-administrative, de Personal și Financiar-contabile. În paginile lor sunt date care întregesc imaginea bibliotecii. Vom utiliza exemple găsite în urma studierii unor dosare din această arhivă, dar și o categorie de surse inedite constituită din documentele interne ale Bibliotecii Centrale Universitare.

Ne propunem să colectăm fapte istorice din mărturiile pe care le-am înregistrat cu persoane care au luat parte la viața instituției ca bibliotecari, cadre didactice, cercetători, studenți – cititori, pentru că „descifrând legăturile dintre nivelurile de structurare a sensului și transmiterea de informație despre trecut într-un cadru de comunicare cu un anumit specific” (Vultur 1997, 13) și urmărind selecția evenimentelor, ordinea relatării lor, spațiul pe care îl acordă unui eveniment, asocierile pe care le face și detaliile pe care le oferă informatorii, vom putea obține un tablou complet și complex al instituției.

Ce oferea biblioteca pentru lectură în perioada comunistă?

Cea mai importantă sursă de informații pentru evaluarea colecțiilor este Registrul de Mișcare a Fondurilor¹. În acest document intern se regăsesc înregistrate, cantitativ, toate intrările și ieșirile din colecții, din fiecare an. Rubricatura registrului prevede menționarea datei, a actului cu care au intrat documentele în colecții, a provenienței (sursa). Pentru fiecare nouă intrare, este înregistrat totalul documentelor pentru fiecare domeniu (clasele/domeniile cunoașterii – conform CZU²), apoi sunt calculate în funcție de limba în care este scris și de tipul materialului. Astfel rezultă o oglindire clară a structurii colecțiilor și putem aprecia cum au evoluat acestea în timp. În Biblioteca Centrală Universitară din Timișoara, primul Registrul de Mișcare a Fondurilor este datat 1961, anul în care s-au început aceste înregistrări statistice. Ca urmare, datele au fost colectate din cele două două existente pentru perioada 1961-1974, respectiv 1975-1989.

¹ Registrul de Mișcare a Fondurilor (RMF) este un tipizat reglementat prin lege, destinat bibliotecilor pentru evidența și organizarea documentelor din colecții. Procesul de evidență însumează o serie de operațiuni cantitative și valorice care servesc la păstrarea, identificarea și apoi gestionarea corectă a tuturor documentelor deținute de biblioteci. Cu ajutorul acestui registru se pot urmări intrările și ieșirile din gestiunea bibliotecii, în funcție de categoria de documente, domeniile cunoașterii cărora le aparțin, limba în care sunt scrise, proveniența și valoarea contabilă.

² Clasificarea Zecimală Universală (CZU) este sistemul utilizat în bibliotecile din România în perioada comunistă. Cu ajutorul acestuia fiecare document intrat în colecțiile bibliotecii este repartizat conform domeniului căruia îi aparține.

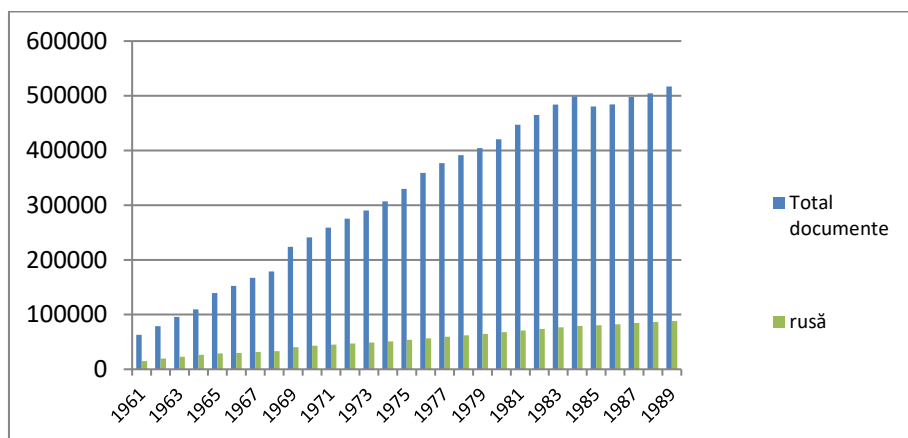

Fig. 1 Grafic ilustrativ pentru numărul de documente în limba rusă, intrate în colecții în perioada 1961-1989

O bună parte însă, dintre publicațiile provenite din Uniunea Sovietică, nu erau utilizate, nu puteau fi consultate datorită barierei lingvistice. Deși se studia, în mod obligatoriu, limba rusă, erau foarte puțini cei care puteau și lectura în această limbă: „Am făcut limba rusă patru ani în liceu, dar nu știam atât de bine, cu textele facile mă descurcam, dar cu textele tehnice...”¹

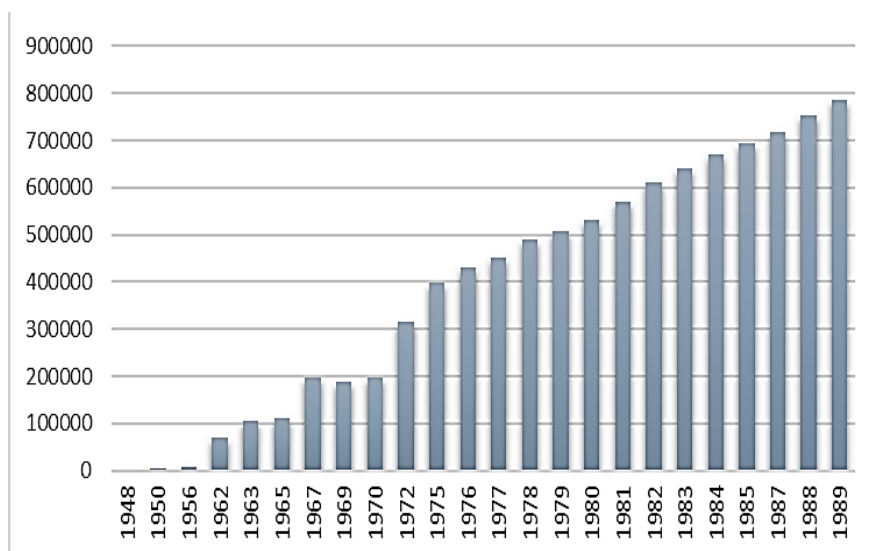

Fig. 2 Evoluția colecțiilor în perioada 1948-1989

¹ Cf. interviului realizat cu I.P., cadru didactic la Universitatea din Timișoara, fost student, cititor la Biblioteca Centrală Universitară din Timișoara în perioada 1972-1990.

Din graficul prezentat se observă o creștere a colecțiilor după înființarea Facultății de filologie, în 1956. Cadrele didactice s-au străduit, alături de conducerea bibliotecii, să aducă în fondul pentru împrumut materialele necesare documentării studenților.

Un alt moment de creștere semnificativă a colecțiilor, l-a constituit anul 1967, an în care a fost înființată Facultatea de studii economice. În anul 1962, colecțiile bibliotecii s-au mărit cu 44.842 față de 1958. Intrările în bibliotecă din acel an au fost de 69.842 de volume, din care peste 3000 au reprezentat periodice. O bună parte dintre aceste publicații proveneau din schimbul interbibliotecar .

Din următoarele tabele rezultă procentele anuale pe care le reprezintă cărțile și periodicele în limba română și cele în limba rusă, pe care le-a achiziționat biblioteca între 1961 și 1989. Procentele de carte și periodice cumpărate din Uniunea Sovietică nu au variat foarte mult. S-au situat între 25,02% în anul 1962 și 15,72% în anul 1976. Ceea ce înseamnă că, anual, aproape o treime din colecție era constituită din cărți și periodice rusești. Procentul de carte românească a variat între 59,19% în 1962 și 63,27% în 1969. Aproximativ trei sferturi din colecții erau publicații românești.

Anul	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Limba Română	61,69%	59,19%	59,41%	59,38%	60,98%	60,79%	62,11%	62,90%	63,27%	62,31%
Limba rusă	24,07%	25,02%	24,05%	24,14%	20,90%	19,68%	18,96%	18,47%	18,09%	17,83%

Anul	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Limba Română	62,26%	62,00%	61,88%	61,94%	61,15%	62,30%	62,12%	61,87%	61,68%	61,50%
Limba rusă	17,44%	17,12%	16,89%	16,65%	16,32%	15,72%	15,75%	15,87%	15,99%	16,15%

Anul	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Limba Română	62,43%	62,65%	62,87%	62,96%	61,16%	61,11%	61,24%	60,59%	60,44%
Limba rusă	15,82%	15,84%	15,83%	15,89%	16,77%	16,98%	17,00%	17,14%	17,02%

Fig. 3 Tabel reprezentând procentul anual al intrărilor în colecția de carte în limba română și carte în limba rusă, realizat pe baza datelor extrase din RMF

Am considerat ilustrative și datele referitoare la procentajul de carte și periodice din domeniul separat în Registrul de Mișcare a Fondurilor sub titlul - *Marxism*. După coloana cu totalul documentelor, cea cu numărul de periodice, următoarea coloană reprezenta totalul documentelor din domeniul intitulat *Ideologie și politică*, compus din rubricile *Clasicii marxism-leninismului* și *Istorie*. Am luat în considerare, pentru a putea face comparație, și fondurile care au intrat în bibliotecă pentru domeniul matematică (erau cele mai bogate și cele mai vechi colecții) și pentru domeniul

literatură. Se poate observa că procentele în care au existat în colecție cărți și reviste de matematică sunt aproape egale cu cele pentru domeniul științelor sociale, al marxism-leninismului, al cărților de ideologie. Uneori însă, începând din anul 1969, colecțiile de documente marxiste depășesc procentul celor din domeniul matematică. Creșterea cu care sunt depășite este tot mai mare spre sfârșitul anilor optzeci. Aceste cifre sunt un barometru de evoluție ideologică, măsura reglementărilor impuse de regimul comunist.

Anul	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Marxism	17,34%	17,12%	16,83%	16,15%	14,46%	12,97%	12,72%	13,51%	16,70%	17,31%
Matematică	19,48%	18,14%	25,34%	18,54%	17,43%	17,42%	16,69%	15,61%	15,56%	15,73%
Literatură	30,09%	31,68%	33,26%	32,53%	34,22%	34,22%	33,97%	34,21%	31,42%	30,72%

Anul	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Marxism	18,67%	19,21%	19,31%	19,71%	20,06%	20,67%	20,82%	21,05%	21,21%	21,45%
Matematică	15,58%	15,57%	15,88%	15,95%	15,60%	15,11%	15,14%	15,18%	15,21%	15,31%
Literatură	30,09%	29,47%	28,99%	28,77%	29,38%	29,24%	29,02%	28,84%	28,47%	28,11%

Anul	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Marxism	21,64%	21,99%	22,33%	22,56%	22,97%	23,02%	23,03%	22,83%	22,94%
Matematică	15,53%	16,74%	15,83%	16,13%	16,32%	16,43%	16,60%	16,62%	16,53%
Literatură	27,36%	27,08%	26,80%	26,45%	27,00%	27,05%	26,95%	26,81%	26,63%

Fig. 4 Tabel reprezentând procentul anual al intrărilor în colecții de carte pentru domeniile: ideologie marxistă, matematică și literatură, realizat pe baza datelor extrase din RMF

Rezultatul unei analize sumare constituie un indicator al înăsprii tăcute a ideologiei, al dorinței acerbe de a impune o educație comunistă tuturor tinerilor, de a obliga cadrele didactice să utilizeze și să recomande astfel de bibliografii. În nici una dintre măturii nu se face referire la faptul că vreun cititor a solicitat astfel de documente în afara bibliografiei obligatorii. Putem afirma că intrările în sistem prin intermediul achizițiilor nu au avut întotdeauna rezultatul urmărit de autorități. Într-o mare măsură cartea rusă și cartea de ideologie marxistă au rămas neatinsse.

Ce își amintesc cititorii despre bibliotecă?

Memoria arhivată în dosare ori în documente instituționale este doar una dintre fațetele de comprehensiunii istorice. *Proba documentară* se poate valida prin confruntarea cu memoria grupului, a entității care își dezvăluie percepțiile participării la o realitate trecută, deoarece „Cu mărturia începe un proces epistemologic care pornește de la memoria declarată, trece prin arhive și documente și se sfârșește cu proba documentară.” (Ricoeur 2001, 194).

Cum vorbesc cititorii despre biblioteca universității? Cuvintele pe care le aleg ca să descrie cum se citea, cum era și ce însemna biblioteca pentru ei pornesc de la valorile pe care le împărtășeau și reprezintă o consecință și un efect social al formației lor

profesionale. Putem identifica o serie de teme recurente care fac referire la societate și cultură prin faptul că discursul despre bibliotecă definește trăsăturile sociale și culturale ale perioadei pe care am supus-o analizei. Efectul ideologic produs de propaganda comunistă asupra mentalului intelectualilor transpare prin manifestarea fricii exprimate prin limbajul utilizat atunci când își amintesc despre comunicarea socială „trebuia să ai grijă ce spui” pentru că „nu știai pe cine ai în stânga sau în dreapta”. Anii, cincizeci, anii fricii, au impregnat în conștiința socială o atitudine care a persistat de-a lungul timpului și care a marcat și format generații întregi. Câteva dintre sintagmele utilizate de către intervievați în răspunsurile lor: *nu îndrăzneam să, nu puteai să, era imposibil să* sunt serii de interdicții ce amintesc de constrângerile la care au fost supuși.

Limbajul folosit devine parte a proceselor și activităților sociale, caracterizează modul în care era percepută societatea în care au trăit. Cuvintele utilizate pentru a sublinia raportul pe care l-au avut cu cartea și lectura sunt rezultate ale credinței și preocupărilor respondenților.

Amintirile care au produs traume, cele care au lăsat urme adânci în memoria cititorilor sunt parte a evenimentelor narate și nu pot fi ocolite. Intervievații le lasă să iasă la suprafață ca parte integrantă a vieții lor din perioada rememorată.

Se citea, în tot frigul de-acolo, iarna era un frig năpraznic, și la noi (în bibliotecă) stăteam câteodată, cât era de frumoasă biblioteca nouă, se infiltrase apă și curgea prin acoperiș. Țin minte că stăteam cu recipiente, erau vreo 10-11 recipiente ba colo, ba dincolo.¹

Mărcile temporale *acolo, atunci, în vremea aia*, semnifică timpul memoriei pentru că „amintirea pură, evenimentul evocat revine împreună cu data sa” (Ricoeur 2001, 185). Raportarea la trecut prin utilizarea formelor adverbiale *acolo, atunci* evidențiază prezența martorului narator la eveniment, prin conectarea cu istoria vieții personale. Aceleași reprezentări ale trecutului din vremuri în care presiunea comunistă afecta locurile de muncă, locuințele și viața personală a fiecărui individ:

R.B.: ... și apoi țin minte frigul. A fost cumplit! Era absolut rece, cu căciulițe pe cap și cu mănuși. Vremurile acelea ...

R.B.: A fost monstruos. Țin minte că am avut parte și în locuință de niște catastrofe. Era o casă veche, eram la ultimul etaj, și au pocnit țevile de ger și s-a scurs pe pereți, pe mobilă, pe tablouri, a fost groaznic!²

Privirea spre sine este prilejuită de această întoarcere în timp. Momentele din viața personală sunt interconectate cu realitatea socială și politică însă în modul de

¹ Cf. interviului realizat cu D.S., fost student la Facultatea de Filologie între anii 1977-1981, cititor la bibliotecă; bibliotecar în perioada 1984-1992.

² Cf. interviului realizat cu R.B., fost cadru didactic la Facultatea de Filologie; bibliotecar în perioada 1984-1986.

expunere apare o detașare netă față de momentul trecut. Nararea trecutului este doar *memorie istorică*, *memorie etică*, fără o implicare emoțională. Despre acest proces parcurs de interlocutorii care au luat parte la viața în regimul comunist nu există *memorie emoțională a suferinței*, ci doar o interiorizare profundă a evenimentelor marcante. (Cesereanu 2008, 45-54).

Fondurile de carte cuprindeau colecții valoroase provenite din Uniunea Sovietică sau din țările satelit. La aceste documente fac referire nu doar filologii, ci și absolvenți ai altor specializări din universitate.

[...] la Biblioteca de economice aveam un expert în limba rusă, dl Radu Zaharia, cu care aranjam achiziția de cărți din Rusia, din sistemul „Novye knigi”, schimb interbibliotecar, sau chiar mi se pare - gratuit, achiziție propriu-zisă. Din acest punct de vedere vreau să vă spun că Biblioteca Centrală Universitară din Timișoara a avut fondul de carte cel mai actualizat din țară, am cutreierat în perioada doctoraturii bibliotecile și am constatat că problema, cel puțin la care eu lucram la doctorat, aveam cel mai bun fond documentar.¹

Cadrele didactice și studenții de la specializarea Limba și literatura rusă erau cei favorizați. Pentru disciplinele studiate de ei se puteau împrumuta cele mai noi apariții editoriale și cele mai recente studii științifice.

Ne-am făcut o cultură deosebită, față de alți colegi, în legătură cu lingvistica rusă, europeană și cu lingvistica din mapamond, din America, și cu lingvistica engleză, franceză, italiană; foarte bine prin intermediul publicațiilor rusești, asta a fost avantajul. Celelalte discipline erau servite mai puțin la comenzi. Nu se făceau comenzi, nu erau onorate comenzile. Nu aproba Bucureștiul.

Și atunci cei de la rusă, cum erau pasionații, erau dependenții, adicții de cărțile bibliotecii. Tot timpul era domnul Bucă, erau cei de la rusă, non stop veneau și citeau, aveau cel puțin săptămânal câteva noutăți. Chiar ziceau: „una mai bună ca alta!”. Asta era expresia, când venea, vedea o carte, se entuziasma, apoi descoperea, „vai următoarea era și mai minunată”, și atunci tot timpul veneau să citească aceste cărți.²

Biblioteca avea în colecții și documente pentru celelalte specializări. Nu erau privilegiați ca cei de la limba rusă, dar puteau găsi documente utile și studenții și cadrele didactice de la secțiile de franceză și engleză „...ce m-a bucurat era faptul că biblioteca avea și cărți în franceză și în engleză, ceea ce la vremea aia era un câștig foarte mare.”³

¹ Cf. interviului realizat cu I.P., fost student la Facultatea de Științe Economice între 1972-1976.

² Cf. interviului realizat cu D.S., fost student la Facultatea de Filologie între anii 1977-1981, cititor la bibliotecă; bibliotecar în perioada 1984-1992.

³ Cf. interviului realizat cu M.L.P., fost student la Facultatea de Filologie Timișoara în perioada 1976-1980.

D.S.: Aproape toate, dar mai ales „Communication” și era „L’Infini”, fostul „Tel Quel”. Era și colecția veche de „Tel Quel”, veniseră așa prin schimb. Asta era marea mândrie a domnului Cotoșman că aducea într-o perioadă, când nu mai aveam alte surse, noi aveam ceva bani, dar erau bani veniți pe filiera asta estică. Puteai să comanzi în RDG.¹

Se achiziționau cu predilecție documente din producția editorială națională și din cea a țărilor care aparțineau blocului comunist. Rareori, prin serviciul de schimb interbibliotecar, sau din donații, în colecțiile bibliotecilor de învățământ superior pătrundeau cărți și periodice din lumea occidentală și aceasta se putea întâmpla doar cu acordul autorităților.

Lectura în biblioteca universitară

Partidul avea grijă să nu lase la voia întâmplării lecturile și publica în tiraje mari opere ale clasicii marxști, traduceri din limba rusă, lucrări semnate de cei proveniți din blocul țărilor comuniste. Dintre reperatele trasate pentru a orienta lectura studenților amintim:

1. Un prim efort decisiv și util l-ar constitui, pentru o mai largă îndrumare și apetiție de lectură a studentului, cursurile și seminariile de socialism științific și filozofie, de materialism dialectic și istoric.;
2. [...], în viața de organizație U.T.C.², U.A.S.C.R.³. – să-și facă loc mai multe îndrumări, orientări concrete, pentru îmbogățirea lecturii tineretului studentesc...;
3. Inițierea unei propagande funcționale, eficiente prin intermediul presei studențești, în favoarea marilor lecturi. (Crișan 1979, 162)

Aceste indicații, publicate în anul 1979, vin după perioada de ușor dezgheț politic (1965-1968), și sunt în fapt, ecouri ale *Tezelor din iulie 1971* ale lui Nicolae Ceaușescu și readuc, în plan social, formule propagandistice din perioada stalinistă utilizate pentru înfăptuirea revoluției culturale. În *Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii* cunoscute sub denumirea *Tezele din iulie 1971* sunt preconizate noi măsuri în ce privește activitatea culturală - cele 17 propuneri, duc la o mai mare agresivitate a acțiunilor de control. Spre sfârșitul anilor '70 se proclamă desființarea cenzurii însă este doar o reorganizare, cenzura fiind dusă la extrem spre *autocenzură* (Nedelcoviți 2009, 75). Răspunderea și controlul reveneau redactorilor și editorilor (Marino 2000, 62). Însă cadrele didactice și studenții filologi cunoșteau limbi străine și

¹ Cf. interviului realizat cu D.S., fost student la Facultatea de Filologie între anii 1977-1981, cititor la bibliotecă; bibliotecar în perioada 1984-1992.

² UTC – Uniunea Tineretului Comunist.

³ UASCR – Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România.

puteau citi, în original, cărți care treceau granițele blocului Europei de Est în bagajele puținilor vizitatori. La Timișoara, la parterul bibliotecii, funcționa Tipografia Universității, locul în care aceste *cărți călătore* „procurate din străinătate prin intermediul prietenilor”¹, erau în mare secret multiplicare. Practic, lecturile nu se rezumau doar la ceea ce oferea biblioteca „bibliografia interzisă o procurau de la M.T., de la Tipografia Universității”², iar alte cărți le alegeau din librării „pentru lectura suplimentară preferam să merg la librărie să văd cărțile și să-mi aleg ce să citesc.”³

Lectura instituționalizată din spațiul universitar impune obiective specifice în funcție de domeniul studiat. Directivele regimului comunist au vizat inclusiv o politică a lecturii pentru cititorul student. Indicațiile bibliografice din anii '50 cuprindeau, pentru cursurile de Socialism științific și Materialism dialectic, broșurile de partid care erau cerute de către studenți de la bibliotecă deoarece „bibliografia trebuia consultată pentru că puteai avea probleme”. Operele unor scriitori interziși și apoi reabilitați (Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, George Călinescu) erau deținute de biblioteca Universității din Timișoara prin preluare de donații din biblioteci particulare: „*Istoria literaturii române* a lui George Călinescu era inaccesibilă pentru noi”, ca mai târziu, un alt fost student intervievat să declare „la sala de lectură am văzut pentru prima dată *Istoria literaturii române* a lui George Călinescu”, „am pus cu evlavie mâna pe această carte”. Evlavie atingerii cărții era dată de dragostea pentru literatură, de erudiția autorului „mi-au plăcut scriitorii erudiți care au îngurgitat biblioteci”⁴, dar și de impresionanta ei dimensiune. Colecțiile pentru domeniul umanist nu erau, la Timișoara, la fel de bogate ca cele din bibliotecile universităților cu tradiție din România (Iași, Cluj, București), însă pentru pregătirea studenților, biblioteca își îndeplinea misiunea. Cu timpul, prin donații, noi achiziții și schimb interbibliotecar colecțiile s-au diversificat și îmbogățit.

Studenții constituie o categorie de *cititori ideali* pentru că îndeplinirea misiunii lor depinde de lecturile parcurse. Obiectul muncii lor este cartea, ca bun cultural, indiferent de domeniul acesteia: de critică literară, lingvistică, istorie, filozofie, literatură etc. Cartea de știință sau cartea de beletristică, oricare ar fi ea, pentru studenții de la filologie, este în egală măsură de o importanță covârșitoare în definirea lor profesională. Din acest motiv, toți interlocutorii absolvenți de filologie, vorbesc despre lectură ca despre o practică necesară, curentă și deosebit de plăcută. *Cititorul ideal* în încercarea de definire a lui Alberto Manguel are nenumărate atribute: „este un cititor cumulativ: lectura fiecărei cărți adaugă un nou strat de memorie poveștii sale, se simte nemuritor, nu este constrâns de genuri literare, creează prozeliți” (Manguel 2016, 182).

Acești *cititori ideali* erau studenții, cei care desăvârșeau actul lecturii prin întâlnirile spontane din pauzele dintre cursuri în agora din interiorul universității:

¹ Cf. interviului realizat cu S.V., fost cadru didactic la Facultatea de Filologie Timișoara.

² Cf. interviului realizat cu S.D., fost student la Facultatea de Filologie Timișoara în perioada 1958-1963.

³ Cf. interviului realizat cu M.L.P., fost student la Facultatea de Filologie Timișoara în perioada 1976-1980.

⁴ Cf. interviului realizat cu Ș.E., fost student la Facultatea de Filologie Timișoara în perioada 1959-1964.

...spațiile interne ale universității, în special curțile interioare, impecabil și inspirat concepute, au fost locuri de dezbateri între studenți, în sensul decodificării cursului, înțelegerii lui, interpretării lui.¹

Adevărul este că în pauze discutam despre cărțile pe care le citeam, mai ales despre cărțile pe care le citeam pentru școală.² (MLP).

Bibliografia indicată era parcursă de către studenți fie din pasiune, fie din conștiinciozitate, fie de teama profesorilor exigenți: „unii citeau din pasiune, mai ales la literatură universală”, „romanele le mâncam de pe o zi pe alta”.

M.Z.: Aș vrea să insist un pic pe partea de lectură și modul în care se citea.

M.L.P.: Na, asta cel puțin în ce mă privește, știu că am citit absolut tot ce era în bibliografie. Nici nu se pune problema să n-o fac.³

Fie că citeau în sala de lectură a bibliotecii, fie că împrumutau cărțile și le lecturau acasă, bibliografia obligatorie era citită și, de regulă, dezbătută în pauzele dintre cursuri, așa reiese din mărturiile primelor generații de absolvenți de la Facultatea de Filologie:

Era socialism-științific în anul I. După aia a venit materialismul dialectic, în anii următori. Bibliografia trebuia consultată pentru că la seminarii, dacă nu erai pe fază, puteai să ai dificultăți foarte serioase.⁴

Singurele argumente pentru care studenții solicitau la bibliotecă materialele ideologice, manuale de socialism științific sau de materialism dialectic, sunt cele legate de indicațiile bibliografice primite la cursuri. Teama de *dificultăți* în promovarea examenelor și nu atât convingerile politice sau curiozitatea legată de ideologia comunistă au determinat aceste lecturi. În special la disciplinele amintite erau recomandări ferme de lectură din cărți de ideologie comunistă. Procentul de carte ideologică și carte rusă era majoritar (în perioada 1961-1964 cartea rusă reprezenta între 24,07 și 25,02% din totalul colecțiilor).

Prin vocabularul pe care îl folosesc atunci când îmi amintesc despre lectură sau bibliotecă, intervievații pun etichete ce aparțin aceleiași sfere semantice – cea a bucuriei – pentru că lectura însemna bucuria de a citi, *se citea mult, devoram cărțile*. Plăcerea cu care vorbesc despre libertatea și fericirea pe care lectura le produce asupra lor ca cititori – este exprimarea satisfacției pe care o simțeau în enclava culturală pe care o reprezenta biblioteca. Lectura asigură cunoaștere, iar cunoașterea înseamnă libertate:

¹ Cf. interviului realizat cu I.P., fost student la Facultatea de Științe Economice între 1972-1976.

² Cf. interviului realizat cu M.L.P., fost student la Facultatea de Filologie Timișoara în perioada 1976-1980.

³ Idem.

⁴ Cf. interviului realizat cu S.D., fost student la Facultatea de Filologie Timișoara în perioada 1958-1963.

„lectura produce libertate și asta te face fericit.”¹ Asemenea percepții sunt, în fapt, reprezentări prin limbaj ale modului de rezistență ales de intelectuali pentru a face față regimului totalitar. Lectura în mediul academic, dirijată, îndrumată, cea care se practică cu predilecție în bibliotecile universitare, poate crea stări de bine atunci când cititorul este motivat, iar motivația este cea care, pornită din educația din familie și din dorința de cunoaștere, îi determină celui care frecventează biblioteca dorința de a citi. Lectura în biblioteca universitară este în primul rând studiu, lectură de informare și documentare.

Concluzii

Istoria este o poveste care nu poate fi construită fără apel la memorie. Tocmai de aceea, istoria orală este necesară reconstituirii trecutului, pentru că recurge la memoria membrilor comunității, ca formă complementară de întregire a poveștii, pe lângă datele oferite de arhive sau de sursele secundare. Transmiterea transgenerațională a zestrei devine o datorie socială. Chiar dacă memoria și mărturiile subiecților aleși sunt subiective, acestea pot oferi căi de interpretare și înțelegere a momentelor esențiale din viața bibliotecii, pentru că așa cum afirma Jan Assman „Pur și simplu nu ne putem imagina un grup social fără forme de amintire culturală, fie ele oricât de șterse.” (Assmann 2013, 30).

Biblioteca Centrală Universitară a reușit să se facă utilă cititorilor pe care îi avea, pentru că pretențiile de lectură și de bibliografie s-au ajustat și ele noilor orientări comuniste. Ceea ce nu a putut regimul comunist să impună tuturor cititorilor din bibliotecile universitare au fost lectura numeroaselor cărți și broșuri de ideologizare. În acest sens stau dovadă colecțiile de cărți politico-ideologice care nu au fost deschise decât la prelucrarea lor, nu au fost mișcate din raft decât la inventariere și nu au ieșit din depozite decât la mutarea fondurilor ori pentru casare. Alegerile cititorilor pentru lectură au fost în primul rând cele care reprezentau bibliografia obligatorie, temele lor de cercetare, beletristica și nu în ultimul rând articolele din periodicele străine sosite prin serviciul de schimb interbibliotecar.

Studentii au fost dependenți de bibliotecă datorită procesului instructiv-educativ din care sunt parte. Informarea și documentarea sunt îndatoriri curente pe care ei le-au împlinit citind materialele din bibliotecă.

Am crede că, în perioada comunistă, când cărțile erau păstrate în depozite închise și colecțiile constituite în majoritate din materiale de propagandă a ideologiei marxiste sau din traduceri din literatura rusă, lectura nu producea bucurie. Însă bucuria lecturii, plăcerea creată de textul citit, aduce momente unice pentru că bibliotecile au întotdeauna cartea potrivită pentru fiecare cititor. În perioada regimului comunist se citea, așa cum reiese din dialogurile cu foști cititori, nu doar pentru informare și relaxare, ci și pentru evadare din cotidian.

¹ Cf. interviului realizat cu G.B., fost student la Facultatea de Filologie Timișoara în perioada 1987-1991.

Se deschid astfel mai multe căi de discuție a fațetelor instituției. Fiecare interviu are propria imagine despre bibliotecă, furnizează o vedere parțială, un anumit aspect care se poate explora. Prin cercetarea etnografică se adună, ca într-un caleidoscop, toate aceste fațete care conduc la reconstituirea întregului.

Referințe bibliografice

Surse inedite:

Arhiva Universității de Vest Timișoara – Fond Biblioteca. 1972. *Dos. 174, Bibliografie*. 61 f. *Registrul de Mișcarea a Fondurilor*, volumul I și II (1961-1989).
Colecția de interviuri transcrise, realizate cu cadre didactice, foști studenți, foști bibliotecari.

Surse edite:

Assmann, Jan. 2013. *Memoria culturală. Scriere, amintire și identitate politică în marile culturi antice*. Iași: Editura Universității Al. I. Cuza.
Cesereanu, Ruxandra. (2008). *Etică și memorie*. Anuarul Institutului de Istorie Orală, (X), p.45-54.
Crișan, Constantin. 1979. *Pentru o politică a lecturii universitare: sistemul influențelor și autonomia timpului liber*, în *Biblioteca universitară – laborator de muncă intelectuală*. București: Biblioteca Centrală Universitară.
Manguel, Alberto. 2016. *Un cititor în pădurea din oglindă*. București: Editura Nemira.
Marino, Adrian. 2000. *Cenzura în România, Schiță istorică introductivă*. Craiova: Editura Aius.
Nedelcovici, Bujor. 2009. *Scriitorul, Cenzura și Securitatea: Bujor Nedelcovici și invitații săi*. București: Alfa.
Portelli, Alessandro. 2001. *Oral history as genre*, în M. Chamberlaine, A. Thompson (editori), *Narrative and gen*, London: Routledge.
Radosav, Doru. 2016. *Istoria din memorie. Încercări de istorie orală*. Cluj-Napoca: Editura Argonaut.
Ricoeur, Paul. 2001. *Memoria. Istoria. Uitarea*. Traducere Ilie Gyurcsik, Margareta Gyurcsik. Timișoara: Amarcord.
Todorov, Tzvetan. 1999. *Abuzurile memoriei*. Traducere Doina Lică. Timișoara: Editura Amarcord.
Vultur, Smaranda. 1997. *Istorie trăită – istorie povestită. Deportarea în Bărgan, 1951-1956*. Timișoara: Editura Amarcord.